

предухитрити ни казнити. Тако се на пр. у редовним случајевима, законодавство не сме умешати при пијанству, али ипак сматрам, да је сасвим оправдано, да она лица, која су већ једном у пијанству другима учинила неко доказано насиље, треба да трпе ограничење законом, које се односи само на њихову личност, треба да се казне, ако се још једном опију, и у том стању, опет учине неки преступ; оно нека казна, која ваља ради тога, и да постигне, буде још строжија. Пијанство код оних лица, која пијанство сматрају, да друге нападају силом, злочин је против других људи. Тако се и онај човек, коме неће да се ради, не може ради тога законом казнити, а да му се тиме не учини насиље, изузевши људе, који уживају јавну потпору, или су својим нерадом, прекршили неки уговор. Ако неко од нерада или другог узрока, које је могао отклонити, пренебрегне дужности, које има другима, на пр. да се стара за своју децу, не може се рећи, да му се чини насиље, када немајући другог пута, присиле га да ради, те да испуњава своје дужности.

Тако има даље радњи, које не би ваљало законом забранити, док оне непосредно шкоде ономе, који их чини; које пак чим се јавно учине, вређају свако морално чувство, чиме спадају одмах у преступе, против других људи, и с правом се могу забранити. У ту врсту иде на пр. вређање стида, које нећемо даље да развијамо, јер се само посредно дотиче нашег предмета; тако је желети, да се износе на јавност, многе друге радње, које по себи нису, а нико их не сматра за шкодљиве.

Овде се појављује неко друго питање, на које треба да одговоримо, по овим разложеним начелима. Узмимо на прилику неку радњу, коју друштво не одобрава, али јој из поштовања према слободи, не стаје ни на пут нити је казни, јер последице њене падају на онога, који је ради. Питамо, је ли оно, што је слободно ономе, који је први почео ту радњу, по томе слободно и другима саветовати и на то и наводити? Ово је питање прилично тешко. Случај, где ко год дражи друге, да учине неко дело, не спада по све у врсту оних радњи, које се само нас самих тичу. Друго ме дати савет, или навести га нешто учини, то је друштвена радња, и чини се, да друштво треба на њу, да мотри, као уопште и на друге друштвене радње. Али ако боље размислимо променићемо ово прво мишљење, и приметимо да се, мада овај случај и не спада у круг личне слободе, могу овде применити они исти разлози, на којима почива бачело личне слободе. Ако се људима допушта, да раде све оно, што се њих самих тиче, по својој вољи и на своју одговорност; оно је по томе нужно да им је слободно, да се посаветују, шта ће и како ће да раде, да измењају, и узајамно саопште о томе своја мњења и назоре. Што је слободно радити, слободно је и саветовати. Само се онда доводи пирање у сумњу, ако саветник иде на то, да својим саветом прибави неку личну корист; ако се, да би могао живети и користити се, труди, да потпомаже оне ствари, које друштво и држава сматра, као неко зло. Е, онда је наравно, да се питање заплиће, а заплет је, што ту онда пониче нека врста људи, којима су користи противне ономе, што ми зовемо општим благом, и који живе из нарушавања овог општег блага. Да ли је овде оправдано мешање или не? На пр. блуд и коцкање морају се трпети, али да ли је слободно, да неко држи кућу блудница или коцкарнице? Ово питање спада у питања, која леже тамо, где се деле два начела и тако се не може на први поглед решити, у које, од та два начела да их уврстимо. Могу се наводити разлози за једно и за друго. Да неко докаже да треба такве ствари, да се допусте и трпе, мислио би овако: неки иначе допуштен посао не постаје тиме кажњив, што га човек ради као занат, живи и